

606000

B. SURDU

mm

ASPECTE PRIVIND ROLUL BĂNCILOR
ÎN CONSOLIDAREA BURGHEZIEI ROMÎNEȘTI
DIN TRANSILVANIA
PÎNĂ LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

BCU Cluj / Central University Library Cluj

EXTRAS
din
ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE DIN CLUJ
TOM. V, 1962

CLUJ

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

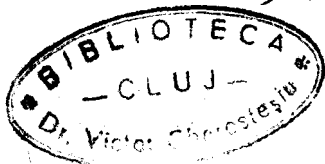
606000

Jov.

Prof. V. Chiorescu
Cu deservită stimă.

A. IV 64

Bujor Surdu

ASPECTE PRIVIND ROLUL BĂNCILOR ÎN CONSOLIDAREA BURGHEZIEI ROMÎNEȘTI DIN TRANSILVANIA PÎNĂ LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

DE

BUJOR SURDU

Datorită unor împrejurări istorice specifice, burghezia română din Transilvania s-a format și s-a consolidat în urma burgheziilor celorlalte naționalități, iar dezvoltarea ei firească a fost frînătă artificial în tot cursul existenței statului austro-ungar.

Deși caracterul revoluției din 1848 a fost limitat, iar reformele înlăptuite după aceea de către regimul habsburgic au păstrat mai departe puterea politică în mâinile moșierimii și burgheziei mari, totuși s-au creat anumite condiții favorabile consolidării păturilor mijlocii și mici ale burgheziei naționalităților din cadrul imperiului austriac.

În Austria, unde procesul de dezvoltare economică și socială era mai înaintat ca în restul imperiului, Habsburgii s-au sprijinit mai ales pe coaliția burghezo-moșierească, instaurînd cu ajutorul acesteia — scurt timp după revoluție — absolutismul. Virturile burgheziei și moșierimii austriece, susținătorii regimului absolutist în frunte cu Schwarzenberg și Bach, nu puteau însă să mențină mult timp încătușate forțele sociale dezlănțuite în 1848, fără a fi amenințate cu noi mișcări revoluționare. Slăbiciunea lor pe plan politic a ieșit mai ales la iveală în urma înfrîngerilor militare din Italia în 1859. Regimul lui Schwarzenberg a trebuit să fie înlocuit în 1860 cu un guvern liberal în frunte cu Schmerling, și acesta avînd însă un caracter centralist.

Tendința regimului absolutist de a îngreși dezvoltarea industrială a Ungariei și Transilvaniei în folosul industriei austriece și de a transforma aceste țări în anexe agrare, nu a avut de întîmpinat nici rezistența burgheziei romînești. Din contră, regimul habsburgic a fost într-o anumită măsură sprijinit de pătura conducătoare romînească, mai ales în perioada imediat următoare absolutismului, cînd s-a deschis și dieta Transilvaniei la Sibiu.

Fiind slabă din punct de vedere economic și numeric, pătura conducătoare romînească nu ar fi reușit să înfrunte cu succes pe plan politic burghezo-moșierimea maghiară, fără sprijinul cercurilor conducătoare austriece.

332(498.7):323.322

interesate în menținerea conflictului dintre naționalități, cu scopul de a-și consolida propriile lor poziții. Pătura aceasta conducătoare era formată mai mult din reprezentanți ai micii burghezii, deoarece românii erau lipsiți de o nobilime asemănătoare celei maghiare, sau de o burghezie puternică și cu vechi tradiții istorice ca cea săsească. În marea ei majoritate se compunea din preoți, învățători, notari, funcționari, avocați etc., la care se adăugau proprietarii mijlocii de la sate, negustorii și meseriașii. În decembrie 1866, când o delegație românească a prezentat împăratului un protest împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria, petiția a fost iscălită de 1493 persoane, care se repartizează astfel după categoria socială: 1 mitropolit, 1 episcop, 2 vicari episcopiești, 41 protopopi, 486 preoți, 6 profesori de teologie, 1 egumen, 1 ieromonah, 171 învățători, 100 proprietari din păturile mijlocii, 41 proprietari mici de la orașe și sate, iar restul țărani¹. Din cifrele de mai sus rezultă că numărul preoților și al învățătorilor reprezintă aproape 80% din total și numai 20% sînt proprietari, negustori sau alte profesii libere². Lipsită într-o mare măsură de independență economică, burghezia românească a fost obligată să-și cîștige aliați, fiindcă numai astfel avea șorți de izbîndă în ciocnirea cu păturile conducătoare ale celorlalte naționalități și în special cu a celei maghiare. Tocmai de aceea, în sus se va alia cu burghezo-moșierimea austriacă, susținînd forma statală preconizată de cercurile conducătoare austriece, iar în jos va căuta să-și alipească masele populare românești, înscriindu-și în program parte din revendicările acestora.

Virfurile burgheziei românești erau formate în primul rînd din înalții ierarhi bisericești, care vor căuta să profite din plin de această conjunctură politică favorabilă intereselor lor. Episcopia greco-catolică de la Blaj a fost ridicată în 1853 la rangul de arhiepiscopie, avînd ca episcopii sufragane, în afară de dieceza Orăzii, alte două noi, la Gherla și Lugoj. Tot așa, episcopia greco-orientală de la Sibiu se transformă în mitropolie la 1864, cu două episcopii sufragane, la Caransebeș și Arad. *Statutul organic*, legea fundamentală după care s-a condus biserica greco-orientală romînă în Transilvania mai bine de o jumătate de veac, a fost întocmit și aprobat de împărat tot acum.

Evenimentele politice din 1865, cînd au avut loc tratativele de împăcare dintre păturile conducătoare austriece și maghiare, au surprins burghezia romînă oarecum nepregătită. Protestele ei rămîn deocamdată numai simbolice, deoarece o acțiune unitară și cu scopuri bine conturate încă nu se închegease. Lipsa unei atitudini politice limpezi se datorește conflictului din sînul burgheziei românești, care părea unitară numai pînă cînd au fost promovate interesele tuturor păturilor din care era formată. Indată ce la orizont a apărut însă ca posibilă o împăcare între cercurile conducătoare austriece și maghiare, în sînul burgheziei românești au izbucnit conflicte izvorîte din deosebiri de interese față de acest eveniment, deoarece era limpede că împăcarea se va face prin sacrificarea intereselor naționa-

¹ Eugen Brote, *Chestiunea romînă din Ungaria și Transilvania*, București, 1895, p. 109.

² Calculele au fost făcute numai pentru categoriile la care s-au dat cifre.

lităților din Ungaria vremii, deci și ale romînilor. Vîrfurile burgheziei romînești, căutînd să-și mențină cu orice preț pozițiile cîștigate de la 1848 încoace, se vor împăca chiar cu burghezo-moșierimea maghiară, care le-a dat toate asigurările în această privință. Marea masă a burgheziei romînești va continua însă cu stăruință lupta împotriva compromisului austromaghiar, întrucît se vedea împinsă pe planul al doilea și frînată în dezvoltarea ei în special de către burghezo-moșierimea maghiară, care va căuta să întărească statul național maghiar, privilegiînd națiunea alcătuitoare de stat.

Cel din urmă act politic unitar al păturii conducătoare romînești îl constituie protestul înaintat împăratului la 8 decembrie 1865 de către deputații romîni din dieta Transilvaniei, aleși pe baza legii electorale feudale, protest iscălit de cei doi mitropoliți în calitatea lor de „regaliști“ și de ceilalți reprezentanți ai romînilor. De aci încolo vîrfurile acestei pături, formată din ierarhii celor două confesiuni — cum s-a arătat — și din unii funcționari înalți, vor îmbrățișa ideea de stat național maghiar, participînd activ la viața politică, iar ceilalți se vor încadra în lupta de eliberare națională, adoptînd tactica pasivității politice față de parlamentul din Pesta.

Despărțirea nu s-a făcut fără fricțiuni și fără să fi provocat adînci animozități în sînul păturii conducătoare. Unii din reprezentanții burgheziei vor căuta să silească pe Șaguna și Șuluțiu, în vara anului 1867, să participe la noi acțiuni de protest, însă fără succes, deoarece mitropoliții au refuzat în mod categoric. Adoptînd această poziție Șaguna a declarat că: „știe de la însăși maiestatea sa, că dacă ungurii fac concesiuni, le face și Coroana concesiuni, iar naționalitățile vor fi sacrificate fără milă“³.

Prăpastia dintre masa burgheziei romînești din Transilvania și vîrfurile ei se va adînci cu vremea, ajungîndu-se pînă la formarea unui partid moderat romîn — inițiat de cercurile conducătoare maghiare — în frunte cu mitropolitul Miron Romanul și cu Iosif Gall, membru în casa magnaților, romîn de origine, cu scopul de a contracara activitatea Partidului Național Romîn.

Masa burgheziei romînești, scoasă din funcții după încheierea dualismului și stînjenită în diverse sectoare de activitate, va căuta să-și alieze țărănimea, pentru ca sprijinită de aceasta să se afirme cît mai viguros în viața economică și politică. Ca să poată pătrunde în sînul țărănimii romîne, ea va agita chestiunea votului universal, a egalității între naționalități, precum și alte lozinci care au mobilizat masele și în timpul revoluției din 1848. Penetrația se făcea cu atît mai ușor, cu cît masele țărănești apropiau noțiunea exploatarii de cercurile moșierimii și burgheziei funcționărești maghiare. Pentru păturile conducătoare ungurești, burghezia romînă nu prezenta nici o primejdie în sine, ci numai în funcție de posibilitățile agitatorice ale acesteia în masele largi ale țărănimii proprii.

Intr-un stat cu caracter general burghez, așa cum era Ungaria după dualism, rolul politic dominant îl dețineau numai păturile înstărite, astfel

³ T. Păcățean, *Cartea de Aur*. IV, Sibiu, 1906, p. 127 și urm.

că burghezia românească va căuta să-și alieze mai ales chiaburimea satelor, deoarece numai cei avuți aveau drept de vot, numai aceștia puteau contribui la întărirea ei pe plan economic și politic. De aci și necesitatea pentru anumite cercuri ale burgheziei românești de a sprijini dezvoltarea acestei păături, ajutând-o statornic să acumuleze cât mai mult pământ. Legea agrară privitoare la desființarea raporturilor feudale și împrumutarea foștilor iobagi a lăsat țărănimea diferențiată încă de la început, deoarece unele categorii țărănești nici n-au primit pământ. În noile condiții economice diferențierea se adâncea mereu prin ridicarea unei păături de țărani înstăriți, puternic sprijiniți în ascensiunea lor de burghezia românească de la orașe. Dar achiziționarea de pământuri se va face nu numai de la restul țărânimii, ci și de la marii proprietari, mai ales în perioada de după 1900, când rentabilitatea agriculturii scăzând, exploatarea marilor moșii a devenit astfel mai puțin profitabilă.

Reprezentanții burgheziei românești fiind puși după dualism în imposibilitate de a mai ocupa funcții publice, dacă voiau să-și păstreze naționalitatea, au trebuit să-și canalizeze activitatea îndeosebi spre sectoarele economice și profesiunile libere. Medicii, inginerii, dar mai ales avocații români își sporesc neconcentrat numărul. În industrie și comerț accesul era dificil nu numai din cauza lipsei de capital, dar și ca urmare a faptului că puterea de stat sprijinea pe față doar ascensiunea burgheziei maghiare și eventual a celei germane, în detrimentul celei românești. Este epoca desfășurării din plin a politicii de maghiarizare forțată a orașelor și centrelor industriale din Transilvania. Ca urmare, burgheziei românești nu-i rămânea disponibil de cât sectorul agricol, și — în legătură cu el — înființarea de institute de credit.

O perioadă de largă prosperitate pentru aceste sectoare se și deschide de altfel în Ungaria și Transilvania îndată după încheierea compromisului din 1866, compromis stabilit în urma identității de interese a economiei agrare maghiare și a capitalului bancar austriac. Capitalurile străine inundă piețele din Ungaria, fiind atrase aci de câmbia mare și de posibilitățile largi de exploatare existente. Capitalul austriac își va menține însă, bineînțeles, preponderența. Bănci mari și mici vor împânzi țara, oferind împrumuturi pe case, terenuri agricole și chiar pe vite. Cu toată pătrunderea masivă a capitalului bancar în agricultură, necesitățile de credit nu puteau fi acoperite numai pe calea aceasta, așa că țărănimea era silită să facă apel și la cămătari.

Cămătăria, de altfel, ajunge aproape să fie legalizată în 1866, când legile îndreptate împotriva ei au fost desființate, hotărându-se să se lase la buna înțelegere a părților stabilirea procentului după capitalul împrumutat.

Camăta era cu atât mai mare, cu cât oferta de capital era mai mică, ceea ce în ținuturile mai înapoiate ducea la un adevărat jaf. Transilvania, care era privită și tratată ca o semicolonie, atât de burghezia austriacă cât și de moșierimea maghiară, s-a bucurat mai puțin de un credit bancar organizat, masele populare fiind astfel nevoite să apeleze la cămătari în

măsură mult mai mare decât în Ungaria propriu-zisă. Gheorghe Barițiu afirmă că în această perioadă 50 de mii de familii țărănești române din Transilvania erau îndatorate la cămătari cu dobânzi variind între 50% și 200%⁴. Dar erau cazuri când se depășea și acest plafon, astfel că sate întregi erau pustiite, pământurile ajungând în mâinile unui singur stăpîn, iar foștii proprietari cădeau în rîndul zilerilor⁵.

Aceasta era situația economică, socială și politică din Transilvania în momentul cînd burghezia romînească pășește pentru prima oară la organizarea instituțiilor bancare. Dar și în domeniul respectiv a fost întrecută cu mult de burgheziile celorlalte naționalități. În 1870 sașii au 10 institute de credit, din care cel mai vechi („*Kronstädter Allgemeinespar-kassa*“) a luat ființă la Brașov încă în 1835. La aceeași dată burghezia maghiară dispunea de 12 bănci, cea mai veche fiind „*Casa de păstrare din Kézdi-Vásárhely*“, înființată în 1855⁶.

Caracteristic la cele dintîi bănci înființate înainte de epoca de ascensiune a capitalismului, este faptul că acestea sînt organizate după modelul cooperativelor de credit sau al caselor de păstrare. Prin aceste asociații de credit a avut loc pătrunderea capitalului mai ales în agricultură. Ele sînt organizate după sistemul Schultze-Delitsch, capitalul adunîndu-se atît din cotizații cît și din depuneri, toți membrii răspunzînd solidar pentru creditele obținute de la terți.

Sistemul de mai sus a fost adoptat și de cea dintîi instituție de credit romînească: „*Societatea de păstrare și de împrumut din Rășinari*“, înființată în 1868 de Visarion Roman⁷. Dar burghezia nu putea fi mulțumită cu veniturile realizate din aceste întreprinderi, deoarece capitalurile erau mici, iar circulația lor avea loc încet în agricultură, unde creditele se acordau pe termene mai lungi. De altfel rostul însăși al acestor asociații de credit nu era acela de a aduce beneficii, ci mai mult de ajutorare reciprocă. Tocmai de aceea, în scurtă vreme s-a trecut la organizarea institutelor de credit specifice capitalismului, la băncile constituite ca societăți pe acțiuni.

Burghezia romînă din Transilvania, ajunsă la un stadiu de dezvoltare economică și socială care îi permitea să procedeze la înființarea unor astfel de întreprinderi, nu va întîrzia să acționeze în consecință. Cea dintîi bancă romînească din Transilvania a fost „*Albina*“ de la Sibiu, înființată în 1871. Dar această burghezie era încă slabă economiceste, așa că la începuturile ei „*Albina*“ n-a putut lua ființă ca o bancă capitalistă propriu-zisă, ci avea un caracter mixt, de institut de credit și de asociație cooperatistă. Faptul acesta reiese limpede atît din statutele băncii⁸, cît și din numărul celor dintîi acționari. Cunoaștem numele și profesiunea tuturor acționarilor⁹, ceea ce ne permite să tragem anumite concluzii în legătură cu păturile sociale care au luat parte la înființarea „*Albinei*“.

⁴ G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, Sibiu, 1889, vol. III, p. 498.

⁵ *Usura*, în *Tribuna Poporului*, Arad, 12/14 sept. 1899.

⁶ *Compas Romînesc*, Sibiu, 1892, p. 31—32.

⁷ *Statutele Societății de păstrare și împrumut din Rășinari*, Sibiu, 1868.

⁸ N. P. Petrescu, *Monografia institutului de credit și economii „Albina”, 1872—1897*, Sibiu, 1897, p. 129—185.

⁹ *Ibid.*, p. 110—126.

Capitalul social a fost prevăzut la suma de 300.000 fl., împărțit în 3.000 acțiuni a câte 100 fl. bucata¹⁰. Cele trei mii de acțiuni au fost subscrise în total de 1.098 acționari, care pot fi împărțiți în șase categorii mari. Ținând seama de numărul acționarilor din fiecare categorie, precum și de acțiunile subscrise, rezultă următoarea situație:

1) 4 proprietari mari	au achiziționat	275 acțiuni	
2) 636 funcționari, avocați, medici, preoți, învățători etc.	„ „	1.641	„
3) 120 proprietari mijlocii de la sate și orașe	„ „	435	„
4) 151 negustori și meseriași	„ „	314	„
5) 140 țărani	„ „	261	„
6) 45 instituții și asociații	„ „	74	„

Procentual obținem următoarele cifre:

1) 0,36%	din acționari au subscris	9,2%	din acțiuni
2) 57,92%	„ „ „ „	54,7%	„ „
3) 11,11%	„ „ „ „	14,5%	„ „
4) 13,75%	„ „ „ „	10,0%	„ „
5) 12,75%	„ „ „ „	8,7%	„ „
6) 4,10%	„ „ „ „	2,4%	„ „

O primă constatare ce se desprinde din datele de mai sus este în legătură cu păturile din care era formată burghezia română în jurul anului 1870. Observăm că aproape 60%, deci majoritatea ei absolută, era formată din intelectuali, cum erau avocații, medicii, preoții, învățătorii, ofițerii etc., din rîndul cărora se va desprinde în scurt timp, cu sprijinul puternic al capitalului bancar, o pătură subțire de mari burghezi, care vor încerca să imprime mai târziu politiciii românilor din Transilvania o atitudine favorabilă intereselor lor. Numărul proprietarilor mijlocii de la orașe și sate este aproape egal cu cel al negustorilor și meseriașilor, împreună ajungînd însă abia la 30% din total. În ceea ce privește marii proprietari agricoli, ei formează mai puțin de 0,52% din numărul acționarilor „Albinei“, toți patru făcînd parte din familia Mocioneștilor. De fapt se poate spune că din rîndurile acestei familii s-au recrutat în vremea aceasta aproape toți marii moșieri romîni din Transilvania, exceptînd bineînțeles cele două biserici naționale. Țărănimea era reprezentată prin mai puțin de 13% din numărul acționarilor, aceștia recrutîndu-se, fără îndoială, din pătura ei înstărită. Dacă scădem din totalul acțiunilor subscrise cele 9,2% ale Mocioneștilor, observăm că fiecărei categorii îi revine aproximativ un număr aproape egal de acțiuni, în raport cu suma subscriitorilor. Aceasta nu demonstrează că din punct de vedere economic păturile respective ar fi fost egale între ele, ci denotă doar caracterul de asociație, de cooperativă, al primului institut de credit românesc din Transilvania. Faptul că patru mari proprietari au iscălit totuși 275 acțiuni, nu modifică concluzia, deoarece

¹⁰ *Ibid.*, p. 108.

aceasta se datorește numai împrejurării că Mocioneștii au hotărât să achiziționeze toate acțiunile rămase nesubscrise, pentru ca astfel banca să-și poată începe activitatea la termenul stabilit¹¹. Dreptul de vot nu se exercita, de altfel, în raport direct cu numărul acțiunilor, el fiind limitat la 10, ori câți subscriitori ar fi reprezentat acționarul respectiv. Un singur acționar nu putea avea însă de cât cel mult trei voturi, indiferent de numărul acțiunilor ce posedă¹².

Am arătat mai sus că cele 3.000 acțiuni au fost subscrise de 1.098 persoane, ceea ce revine în medie aproape trei acțiuni de fiecare subscriitor, iar dacă scădem cele 275 acțiuni aparținând Mocioneștilor, acest număr se reduce și mai mult. Marea majoritate a acționarilor au subscris 1—2 acțiuni, câțiva 10—20—25, mai ales dintre membrii fondatori¹³, care au căutat să-și asigure de la început o poziție dominantă în conducerea băncii, lucru ce le-a și reușit.

Inițiatorii adevărați au fost Iacob Bologa, consilier de curte în pensie, Paul Dunca, consilier gubernial în pensie, Ioan Hannia, protopop, Ilie Măcelaru, consilier în pensie și Visarion Roman, angajat al băncii de asigurare „Transilvania” din Sibiu¹⁴. Aceștia, în primul rând au căutat să-și asigure concursul câtorva personalități de seamă din viața publică a românilor din Ungaria și Transilvania, pentru ca întreprinderea proiectată să poată păși pe drumul succesului cu mai mulți sorți de izbândă. Aveau, de altfel, nevoie de „nume” mari, deoarece înființarea băncii era legată de anumite aprobări ale guvernului din Pesta. Persoanele asupra cărora s-au oprit au fost Timotei Cipariu, David baron Urs de Marginea și Alexandru Mocioni¹⁵. Timotei Cipariu, din partea sa, n-a participat la nici o ședință¹⁶, iar Alexandru Mocioni a fost nevoit să-și înainteze demisia în 1874, la numai doi ani de la înființare¹⁷. De fapt banca era condusă de Iacob Bologa, Paul Dunca, Ioan Hannia, Ilie Măcelaru, Grigorie Matei și Ioan Popescu, așa cum reiese din participarea la ședință și din hotărârile luate¹⁸. Toți aceștia posedau împreună 80 de acțiuni subscrise, adică abia 2,7% din numărul lor total, ceea ce însemna că toate operațiunile băncii aveau să se facă în conformitate cu interesele acestui grup foarte restrâns. Dacă ținem seama că Iacob Bologa, Ioan Hannia și Ioan Popescu erau încuscriți între ei¹⁹, și că toți militau unitar din punct de vedere politic, ne dăm și mai bine seama de interesele restrânse ce avea să reprezinte „Albina” în masa mare a românilor din Transilvania.

Banca își începe activitatea propriu-zisă la 10 aprilie 1872, dar deschiderea a fost precedată de o serie de adunări ale consiliului de administrație²⁰.

¹¹ *Ibid.*, p. 24—25.

¹² *Ibid.*, p. 166—167.

¹³ *Ibid.*, p. 129—185.

¹⁴ *Ibid.*, p. 13—16.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*, p. 35.

¹⁷ *Ibid.*, p. 13.

¹⁸ *Ibid.*, p. 42.

¹⁹ *Revista Economică*, Sibiu, 1908, X, p. 145—46.

²⁰ N. P. Petrescu, *o. c.*, p. 35—36.

Să vedem în continuare felul în care acest institut de credit a căutat să răspundă rostului înființării sale, rost statornicit astfel în articolul 1 al statutelor: „Sub nume de „Albina“ institut de credit și economii, se constituie o societate de acționari, al cărei scop este: a procura poporului țaran mijloacele banale necesare pentru purtarea și dezvoltarea economiei sale, a deștepta într-însul spiritul de economie, a ridica creditul real în țară și ast-mod prin operațiunile cuprinse în acest statut, a promova interesele economiei naționale“²¹.

V. I. Lenin, analizând începuturile băncilor, arată că „...Operațiunea fundamentală și inițială a băncilor este mijlocirea plăților. În acest fel, băncile prefac capitalul bănesc inactiv în capital activ, adică aducător de profit, și adună toate felurile de venituri bănești, punându-le la dispoziția clasei capitaliste“²². Adevărul enunțat de Lenin reiese limpede din articolul citat mai sus: banca se va îngriji să adune economiile maselor spre a le pune la dispoziția păturilor înstărite de la orașe și sate. Canalele de pătrundere a capitalului la sate urmau să fie reprezentate de *Reuniunile de credit*, stabilite în cap. X al statutelor²³. Conducerea băncii a crezut nimerit să folosească această cale, deoarece ea prezenta cea mai mare siguranță pentru capitalul investit. În adevăr, articolul 94 prevedea garanția reciprocă și solidară a tuturor membrilor pentru toate împrumuturile acordate prin „reuniunile de credit“ respective²⁴. În total s-au înființat 17 reuniuni, și anume la Sibiu, Săcădate, Fofeldea, Mercurea, Marpod, Cut, Săsăuș, Țichindeal, Scorei, Nucet, Chizătău, Susani, Sînnicolaul Mare, Orșova, Timișoara, Lugoj și Oravița. Din acestea, 11 s-au încorporat mai târziu în cele mai mari din vecinătate, rămânând astfel numai 6: la Sibiu, Lugoj, Timișoara, Oravița, Sînnicolaul Mare și Orșova.

Creditele încep să fie acordate reuniunilor încă de la început. Astfel în aprilie 1872 se pun la dispoziția lor 44.162,50 fl., ajungând către sfârșitul anului pînă la 150.041,50 fl. În al doilea an de funcționare creditele acordate reuniunilor cresc și mai mult, dar numai pînă la jumătatea anului 1873, cînd din cauza crizei economice ele sînt reduse, totuși nu în măsură prea însemnată. Marea criză economică din 1873 zguduind lumea capitalistă, a atins grav și băncile din Austro-Ungaria, din care unele s-au și prăbușit pentru totdeauna. „Albina“ a avut mai puțin de suferit și aceasta doar în urma restrîngerii creditului pe piețele bancare din Viena. Pierderi n-a avut, ba chiar anul s-a încheiat cu un profit net de 23.747,99 fl. Cauza trebuie căutată în împrejurarea că „Albina“ n-a avut participații la întreprinderile industriale și comerciale, capitalul ei fiind investit mai mult în împrumuturi ipotecare de pămînt; ori, sectorul agricol a fost mai puțin atins de criză.

Reuniunile de credit au avut o viață scurtă; în 1874 se desființează cele din Banat, iar peste un an și cea din Sibiu. Explicația oficială dată de conducerea băncii a fost aceea că țărănimea ar fi arătat lipsă de înțe-

²¹ *Ibid.*, p. 29.

²² V. I. Lenin, *Opere*, 1952, vol. 22, p. 206.

²³ N. P. Petrescu, *o. c.*, p. 143—147.

²⁴ *Ibid.*, p. 145.

legere față de buna intenție a conducătorilor instituției, prin faptul că n-ar fi respectat termenele de restituire a împrumuturilor.

Realitatea este însă alta. Împrumuturile acordate țărănimii prin reuniunile de credit aduceau conducătorilor beneficii prea reduse în raport cu celelalte operații bancare. În timp ce dobânda luată de „Albina“ după împrumuturile pe cambii era de 10%²⁵, operațiile de credit acordate prin reuniuni erau cu mult mai puțin rentabile. Dar nu numai atât. Împrumuturile ipotecare pe pământ se acordau pe termene lungi, de mai mulți ani, în timp ce cambiile aveau termene scurte și puteau fi reescontate. „Albina“ se folosea pentru reescont de creditele acordate prin „Banca Comercială din Pesta“²⁶, bancă cu capital austriac. Putea deci să-și ruleze capitalul cu mult mai repede prin operațiuni de scont, decât prin operațiuni ipotecare. Aceasta este cauza adevărată pentru care se renunță la „reuniuni“ și se trece la un alt sistem de credit, ce va aduce băncii profituri mult mai însemnate. Noua politică a creditului va fi menținută după aceea permanent nu numai de către „Albina“, dar și de celelalte bănci românești din Transilvania. În 1873 „Albina“ avea investit în această ramură de activitate 213.000 fl., în 1880 — 624.000 fl., în 1885 — 1.212.000 fl., iar în 1890 — 3.109.000 fl. În același timp împrumuturile ipotecare pe pământ se acordă cu mare greutate. După desființarea menționatei reuniuni se alocă acestor împrumuturi numai 25.000 fl. anual, o sumă cu totul neînsemnată în raport cu necesitățile crescînde ale țărănimii.

În epoca aceasta capitalurile străine au fost investite în Ungaria și Transilvania mai ales în sectorul construcțiilor de căi ferate, care au și împințit țara în scurtă vreme. În jurul anului 1880 principalele linii ferate erau terminate, iar capitalurile pînă acum investite aici se îndreaptă spre industrie și agricultură.

Abundența de capital a permis băncilor să facă mari investiții ipotecare pe termene lungi și cu procente mai scăzute ca înainte. De această conjunctură favorabilă s-a bucurat și „Albina“. În anul 1880 se emit cele dintîi scrisuri funciare, purtînd o dobîndă de 6%²⁷, care au avut o căutare neașteptată pe piețele Vienei și Budapestei. „Albina“ a fost a doua bancă provincială care a emis astfel de titluri, cea dintîi fiind „*Bodencredit Anstalt in Hermannstadt*“ din Sibiu. Succesul acestei prime emisiuni a determinat conducerea băncii să emită la 1887 o nouă serie de scrisuri funciare, purtînd acum numai 5%²⁸.

Capitalurile străine, îndeosebi austriece, pătrund astfel puternic în sînul țărănimii românești din Transilvania. În baza sumelor astfel achiziționate se inițiază împrumuturi ipotecare pe scară mare. În 1880 „Albina“ acordă credite în valoare de 181.000 fl., iar în 1885 — de 972.000 fl., iar în 1890 de 1.171.000 fl. În 10 ani totalul acestor împrumuturi a sporit de peste nouă ori și va continua să crească în același ritm și în anii următori.

²⁵ *Ibid.*, p. 48.

²⁶ *Ibid.*, p. 54.

²⁷ *Ibid.*, p. 53.

²⁸ *Ibid.*

De conjunctura favorabilă a agriculturii n-a beneficiat însă mica gospodărie țărănească, ci mai mult moșierimea. Față de cursul capitalizării în stil mare, satul dezorganizat și țărănimia au rămas fără apărare. Țăranul nu avea posibilități să-și modernizeze procesul muncii, iar împrumuturile însemnau de regulă sărăcirea lui totală. Dar și fără să se gîndească la modernizări, țăranul a trebuit să recurgă la împrumuturi pentru a-și satisface uneori greutățile familiare sporite, altele în vederea achiziționării de mici întinderi de pămînt. În 1883 sarcinile ipotecare pentru toată Ungaria și Transilvania au fost de 37% pe proprietățile de la 1—10 jugăre, de 10% pe cele de 10—20 jugăre, de 6,5% pe cele de 20—30 jugăre, de 2,3% pe cele de 80—200 jugăre, de 11,4% pe cele de 200—1000 jugăre și de 32,2% pe proprietățile mai mari de 1.000 de jugăre. După cum se observă, sarcinile ipotecare cele mai mari cădeau pe categoriile de proprietăți de la 1—10 jugăre și pe cele de peste 100, ceea ce denotă pentru categoria dinții gradul destrămării lor, iar pentru a doua cursul înalt al investițiilor în vederea creșterii productivității.

În Europa, pînă pe la 1880, dezvoltarea economică a avut loc în condițiile liberalismului economic. În ultimii ani ai secolului al XIX-lea situația se schimbă, piețele libere și acapararea de noi teritorii fiind terminată. Divergențele dintre țările capitaliste iau o formă tot mai acută, atît în privința plasării mărfurilor și achiziționării de materii prime, cît și a investițiilor de capital. Capitalismul trece de la epoca liberalismului economic la aceea a imperialismului. Libera concurență a fost urmată de monopolizarea piețelor, iar politica comerțului liber de aceea a vămilor de protecție. Politica vamală protecționistă pornită mai întîi din Germania, modifică poziția favorabilă a economiei agrare din Ungaria și Transilvania, agravîndu-se astfel și situația păturilor celor mai de sus ale moșierimii, care pînă atunci au beneficiat de conjuncturi deosebit de favorabile. Prețul grîului pînă la 1884 a fost în general de peste 10 fl. chintalul, după aceea însă a coborît mult sub această cifră. Din cauza politicii vamale a țărilor din sud-estul Europei, exportul grîului s-a redus treptat. Între 1883—1894 exportul a scăzut de la 34.000.000 chintale la 300.000 chintale, iar în anul 1900 a încetat de tot, pentru ca în 1903 să se exporte totuși 60.000 chintale, dar să scadă din nou în 1904 la 12 chintale²⁹.

În urma repartizării nedrepte a proprietății agricole, nivelul de trai al țărănimii a fost foarte scăzut în epoca aceasta. Surplus pentru piață aveau numai proprietarii mari și mijlocii, proprietarii mici abia putînd să-și acopere trebuințele proprii. Ei nu vînd aproape nimic, și neavînd bani, nici nu pot face cumpărături. Economia agrară nu poate lupta cu concurența țărilor de peste mări și din Europa de sud-est. Marii proprietari, pentru a-și asigura totuși rentabilitatea moșiilor, recurg la scăderea salariilor muncitorilor agricoli. În același timp micii proprietari își văd scăzute și mai mult posibilitățile de trai.

²⁹ Mó'd Aladár, *400 év küzdelem az önnálló Magyarorszáért* (400 de ani de luptă pentru o Ungarie independentă), Budapesta, 1951, p. 153—164.

Dar odată cu agravarea situației în agricultură, țăraniii sînt nevoiți tot mai mult să recurgă la credit, la împrumuturi. Cum însă valoarea produselor agricole scade, împrumuturile și dobînzile se restituie din ce în ce mai greu, ceea ce duce la vînzarea silită a proprietăților. Între 1890—1895, în medie 310.000 proprietăți își schimbă anual stăpînii prin vînzarea silită. În 1903 acest număr se urcă la 441.000³⁰. Dar nu numai numărul proprietăților vîndute la licitație a crescut, ci și sarcinile ipotecare pe proprietățile mijlocii și mari au avut de suferit din cauza crizei. În 1900, 62% din pămîntul cultivabil a fost în întregime grevat de împrumuturi³¹. Cele mai numeroase proprietăți grevate, de altfel, erau cele mici. După o statistică din 1903, în Ungaria și Transilvania 114.913 proprietăți au fost ipotecate pentru împrumuturi mai mici de 200 coroane; 294.336 proprietăți pentru sume între 200—1.000 coroane; 92.171 proprietăți pentru împrumuturi între 1.000—2.000 coroane³². Este clar deci că proprietarii mici și mijlocii au avut mai mult de suferit. Această îndatorare a economiei agrare a contribuit în mare măsură la înfeudarea față de capitalul străin.

În Transilvania proprietățile de peste 1.000 jugăre erau proporțional mult mai puține decît în Ungaria, dar aici nejasta repartizare a pămîntului se agrava și pe chestiuni naționale. Datorită împrejurărilor istorice, moșierimea era în marea ei majoritate maghiară. În preajma anului 1900, proprietățile de peste 100 jugăre se repartizau astfel pe naționalități în cele 16 comitate ale Transilvaniei istorice³³: maghiari: 2.823 proprietăți cu 1.891.936 jugăre; sași: 285 proprietăți cu 115.142 jugăre; romîni: 804 proprietăți cu 242.573 jugăre. Împreună sînt 3.912 proprietăți cu 2.249.671 jugăre. Dacă avem în vedere faptul că întreaga suprafață agricolă a Transilvaniei era de 6.697.316 jugăre, rezultă că proprietățile de peste 100 jugăre reprezentau circa 30% din total. Cum populația întregă a provinciei era în epoca aceasta de 2.848.208 locuitori, constatăm că și aici repartizarea proprietății era cu totul nedreaptă. Admițînd că cei 3.912 proprietari au avut încă trei membri de familie, în total ar face 15.648 persoane, în consecință revenind circa 144 jugăre de persoană. Dacă scădem proprietarii mari și membrii familiilor lor din numărul total al locuitorilor, obținem cifra de 2.832.560 locuitori care aveau în stăpînire 4.447.645 jugăre, fiecărui revenindu-i circa 1,5 jugăre. Dar repartiția e și mai inegală dacă ne gîndim că proprietățile cu o întindere între 50—100 de jugăre se numărau cu miile³⁴, iar țăraniii fără pămînt cu sutele de mii.

Băncile romînești din Transilvania își sporesc numărul și capitalurile odată cu începutul epocii imperialismului. Dacă „Albina” își începe activitatea la 1873, al doilea institut de credit romînesc nu va apărea decît în 1883. E vorba de banca „Furnica” din Făgăraș, înființată cu ajutorul „Albinei”³⁵. De acum înainte numărul lor crește rapid. În 1885 se înfiin-

³⁰ *Ibid.*, p. 169.

³¹ *Ibid.*, p. 170.

³² *Revista Economică*, 1906, VIII, p. 388—389.

³³ Tokaji László, *Eladó ország* (Țară de vînzare), tab. IV, p. 16.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Revista Economică*, 1905, VII, p. 182.

țează „Ardeleana“ din Orăștie și „Timișana“ din Timișoara, pentru ca în 1888 să se ajungă la 28 de bănci. În 1895 numărul lor ajunge la 52, iar în 1904 la 104³⁶. Capitalul lor social variază între 10.000 coroane și 1.700.000 coroane. Acțiunile sînt nominative, în valori de 50—100 coroane. În general băncile cultivă toate afacerile de bancă: scotează cambii, acordă împrumuturi ipotecare, credite și obligații cu giranți, împrumută pe efecte publice și mărfuri, credite cambiale și de cont curent cu garanții ipotecare.

Accentul se pune însă pe scontul cambiilor, operațiune aducătoare de cele mai însemnate venituri pe seama băncilor. În 1899 scontul cambiilor de la 73 de bănci românești însuma 14.655.532 cor., pentru ca în 1908 să ajungă pînă la 83.791.402 cor.³⁷. Împrumuturile ipotecare cresc tot atunci aproape în aceeași proporție: de la 6.087.753 cor. în 1899, la 20.344.641 în 1908³⁸.

Împrumuturile pe obligații acordate de bănci țăranilor au însemnat o masivă spoliere a acestora, deoarece în afară de cametele obișnuite, cheltuielile legate de obținerea lor — și împreunate cu spesele eventualelor procese — se ridicau la sume foarte mari. Iată un caz concret semnalat chiar de publicația oficială a băncilor românești din Transilvania, „*Revista economică*“ din Sibiu³⁹.

(Sumele se dau în coroane)

Capital împrumutat	180
Spese advocaționale	34,90
Spese cu cererea de execuție	21,50
Advocatului pentru corespondență și consultare	5
Pentru somațiile trimise debitorului și garanțiilor	10
Pentru consultări, telegrame și pierdere de timp în cursul procesului	20
8% interese, din 7 oct. 1901 pînă la 1 aug. 1902	11,70
Competințe	5
Total	288,10

Deci, în mai puțin de 10 luni, debitorul a trebuit să plătească după un capital împrumutat de 180 cor., în plus suma de 108,10 cor. Cu astfel de cheltuieli nu e de mirare că multor mici proprietari li s-au vîndut averea la licitație, îngroșîndu-se și în felul acesta rîndurile proletariatului agricol.

Pătrunderea capitalului bancar la sate a avut drept efect grăbirea procesului de diferențiere în sînul țăranimii. În sus se ridică o pătură

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Anuarul Băncilor*, Sibiu, 1901, II, p. 7.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ 1904, VI, p. 433.

subțire de țărani înstăriți, care cu ajutorul băncilor își rotunjesc proprietățile într-o mare măsură în dauna țărănimii mijlocașe și sărace, iar jos sporește numărul celor fără pământ, care sînt siliți să emigreze în număr din ce în ce mai mare, mai ales dincolo de Carpați și în America.

Scopul însăși pe care-l urmărea burghezia romînească din Transilvania era, după cum s-a văzut, acela de a sprijini cu orice preț formarea unei pături de țărani înstăriți la sate. Dar închegarea unei astfel de pături nu putea să nu întîmpine ostilitatea burgheziei maghiare. De aici atacurile necontenite îndreptate prin intermediul publicisticii împotriva băncilor romînești, socotite ca primejdioase ideii de stat maghiar, deși capitalul băncilor ungurești era cu mult mai însemnat. Astfel, în 1900 existau în hotarele Transilvaniei istorice 122 de bănci, dintre care 76 (63%) cu capital maghiar, 34 (27%) cu capital romînesc și 12 (10%) cu capital sășesc. Băncile maghiare dispuneau de un capital social de 6.600.000 fl. (71%), cele romînești de 1.900.000 fl. (20,5%) și cele sășești de 1.050.000 fl. (8,5%). Tot așa, depunerile spre fructificare la băncile maghiare se ridicau la 32.000.000 fl. (52%), în cazul celor sășești la 18.200.000 fl. (31%) și al celor romînești la 10.800.000 fl. (17%)⁴⁰. Adunînd capitalurile sociale și depunerile respective, și conșiderînd forța economică a băncilor, rezultă că băncile maghiare dispuneau de o forță financiară de 54%, cele sășești, de 28% și cele romînești de 18% din total. Proporția la împrumuturile ipotecare este aproape aceeași: „Albina” figurează cu 2,4 milioane fl., pe cînd „Jelzálóhitelbank” din Cluj cu 2,7 milioane fl., „Hitelbank” cu 2,4 milioane fl., „Allgemeinesparcassa” și „Boden-Credit” din Sibiu, împreună, cu 20,5 milioane fl.⁴¹. Datele de mai sus arată clar slăbiciunea economică a burgheziei romînești și în acest sector, în raport cu cea maghiară și sășească.

În perioada de trecere a capitalismului la stadiul său monopolist — după cum am arătat în treacăt mai înainte — politica economică a țărilor din Europa tinde la ridicarea de bariere vamale pentru protecția industriei și agriculturii proprii. De aceea, dacă în epoca de ascensiune a capitalismului și a liberalismului economic, prețul grîului în Ungaria și Transilvania se ridică la 10 fl. chintalul⁴², odată cu instituirea vămilor prohibitive și cu apariția concurenței grîului sud-est european, el scade pînă la 4,5 fl. chintalul⁴³. Aceasta, pentru agricultură, însemna o grea lovitură, care atingea grav și păturile moșierești.

În perioada de înflorire a agriculturii, moșierii s-au împrumutat cu sume mari la bănci, în vederea modernizării producției, dar odată cu scăderea prețului cerealelor au ajuns în imposibilitate de a-și mai achita regulat anuitățile. Ca urmare, mulți vor trebui să-și vîndă în mod silit proprietățile. Pe de altă parte, prețurile scăzute la cereale au determinat

⁴⁰ *Revista Economică*, 1900, II, p. 77.

⁴¹ *Ibid.*, p. 78.

⁴² *Mód Aladár, o. c.*, p. 162.

⁴³ *Poporul*, Budapesta, nr. 20 din 1898, p. 305—307.

scăderea generală a rentabilității moșiilor, așa că unii moșieri vor căuta să-și lichideze proprietățile chiar dacă nu erau grevate de ipotecă. Capitalul realizat astfel îl investeau apoi în industrie, sector mai rentabil, fără îndoială, decât agricultura. Era, de altfel, perioada când statul făcea sacrificii însemnate în vederea promovării industriei.

De această conjunctură va căuta să profite burghezia românească, cu scopul de a achiziționa cât mai mult pământ. Un capital propriu începuse să-și formeze încă în perioada liberalismului economic, dar în măsură mai însemnată era susținută de capitalul străin, îndeosebi austriac, care căuta permanent să-și întărească pozițiile deținute în economia Transilvaniei. Pământul era cumpărat fie de la moșieri, fie de la țărani mijlocași și săraci. Deoarece însă moșierimea era aproape exclusiv maghiară, împotriva acestei tendințe s-au ridicat proteste și acuzații din partea cercurilor conducătoare ungurești. Astfel apare o întreagă literatură publicistică în perioade de după 1900, în care se atrăgea atenția opiniei publice maghiare asupra pericolului ce amenință, chipurile, unitatea statului din partea acestor operațiuni economice⁴⁴. Se susținea anume că băncile cu capital românesc acordă ușor împrumuturi marilor proprietari maghiari, cu scopul de a le scoate moșiile la licitație, îndată ce ratele nu puteau să fie achitate în termen. Adevărul este că nu din cauza băncilor românești moșiile încep să fie parcelate, ci acest proces era o consecință nemijlocită a situației economice generale. De altfel, împrumuturi ipotecare acordau toate băncile, indiferent de naționalitatea lor.

În 1903 suma totală a împrumuturilor bancare și particulare plasate numai în comitatele din Transilvania istorică se puteau evalua la 423.970.100 cor. Pentru acoperirea acestor împrumuturi serveau drept garanție:

1) Proprietățile agricole, în valoare de	740.000.000	fl.
2) Animalele	210.000.000	„
3) Clădirile	360.000.000	„
4) Stupii	1.000.000	„
5) Pomii roditori	20.000.000	„

În total deci 1.331.912.000 cor., împrumuturile reprezentând 31% din această sumă⁴⁵.

Sumele încasate sub formă de camătă nu se pot stabili cu exactitate, deoarece declarațiile băncilor în această privință nu sînt reale. Se pot face doar unele calcule aproximative, din care ar reieși că în majoritatea lor,

⁴⁴ Bethlen István, *A magyar birtokpolitika feladatai Erdélyben* (Sarcinile politicii agrare maghiare în Transilvania), Budapesta, 1913; Bethlen István, *Az oláhok birtok vásárlásai Magyarországon az utolsó 5 évben* (Cumpărări de proprietăți funciare de către români în ultimii 5 ani), Budapesta, 1912; Farkas Pál, *Az oláh kérdéstről* (Despre problema română), Budapesta, 1907; Tokaji László, *Éladó ország* (Țară de vânzare), Cluj, 1913; Bodor Antal, *Az erdélyrészi pénzüintézetek* (Instituțiile financiare din părțile transilvănene), Budapesta, 1904.

⁴⁵ Bodor Antal, *o. c.*, p. 6.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 8.

băncile acordau împrumuturi cu o dobândă de peste 8%⁴⁶. Cu mai puțin de 8% lucrau 32 de bănci maghiare, 14 românești și 9 săsești⁴⁷. Dar la ridicarea împrumuturilor se iveau diferite cheltuieli, timbre, taxe, onorarii advocațiale, de notari publici etc., astfel că procentele întreceau de multe ori 15—20%. Din cauza aceasta, debitorilor mărunți, după plata cametei nu le mai rămâneau mijloace suficiente pentru existență, iar în anii cu recolte slabe trebuiau să recurgă la noi împrumuturi pentru a putea acoperi vechile datorii⁴⁸.

Erau însă afectați și mării proprietari agricoli, ceea ce a dus, după 1900, la conturarea unui puternic curent de parcelare a moșiilor. Parcelările au fost inițiate în primul rînd de bănci, deoarece ele dispuneau de capitaluri însemnate și puteau revinde pe credit parcelele micilor proprietari. Bethlen István, plîngîndu-se de această stare de lucruri, scrie: „Dar nu numai băncile au luat în mîinile lor această afacere, azi face parcelări în Transilvania oricine vrea să facă o afacere începînd cu bancherul continuînd cu advocații, preoții, proprietarii de pămînt, învățătorii, militarii, pensionarii, agenții, negustorii de lemne, cu un cuvînt toți stau la pîndă că unde ar putea cîștiga ceva la parcelarea vreunei proprietăți mari sau mai mici“⁴⁹. Același autor spune că numai între 1903—1911 s-au parcelat în cadrele Transilvaniei istorice 96.000 jugăre pămînt arabil și 70.000 jugăre pădure, în total 166.000 jugăre în valoare de 70.000.000 cor.⁵⁰

Bineînțeles că la aceste parcelări burghezia română a participat în mare măsură, mai ales prin intermediul băncilor. Cei care se găseau în fruntea băncilor, deci puteau dispune de capitaluri, au achiziționat în primul rînd pe seama lor aceste moșii și numai restul a fost parcelat și vîndut micilor proprietari țărani. Îndeobște procedeul era următorul: se cumpăra la licitație sau prin bună învoială moșia și se reținea pe seama conducerii băncilor sau a protejaților lor o parte din ea, iar restul era parcelat. Cu sumele obținute din revînzarea micilor parcele se acoperea de cele mai multe ori prețul întreg al proprietății. În perioada aceasta ia naștere marea proprietate românească din Transilvania. Micile economii strînse la bănci sînt folosite în primul rînd de conducătorii acestora pentru folosul lor personal. Ion Mihu, președintele „Ardeleniei“ din Orăștie a cumpărat 5.213 jugăre⁵¹, Aurel Vlad, directorul aceleiași bănci, 6.727 jugăre, Gheorghe Pop de Băsești, membru în direcțiunea „Albinei“, președinte la „Chio-reana“ din Șomcuta Mare, la „Sătmăreana“ și la „Sălăjana“, achiziționează 2.391 jugăre. În total, pînă în 1907, existau 32 de proprietari romîni cu peste 1.000 jugăre⁵². În ceea ce privește proprietatea agrară mijlocie, pînă în 1913 existau 800 de proprietari romîni cu moșii mai mari de 100 jugăre⁵³. Și această proprietate mijlocie a fost achiziționată tot în

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ Bethlen István. *o. c.*, p. 14.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Intinderea proprietăților românești la Huszár Antal, Magyarországi Románok, Budapest, 1907.*

⁵² *Ibid.*

⁵³ Tokaji László, *o. c.*, tab. IV, p. 16.

perioada respectivă. Între 1902—1912 un număr de 710 proprietăți mijlocii de peste 50 jugăre trec în mâinile burgheziei românești de la orașe și sate. Întinderea totală a moșiilor mijlocii și mari, achiziționate de unii membri ai burgheziei române, este de 166.394 jugăre, în valoare de 57.548.556 cor.⁵⁴ În același interval de timp au fost cumpărate de români și proprietăți mai mici, în suprafață de 13.076 jugăre, cu o valoare de 6.538.000 cor.⁵⁵ Dar pentru a aprecia în mod just scopul real al procesului la care ne-am referit, trebuie să arătăm că proprietatea mică achiziționată de țărănimea română reprezintă mai puțin de 8% din totalul transferurilor de pământuri în perioada respectivă. În al doilea rând, calculând pe baza datelor reproduse mai sus valoarea medie a unui jugăr de pământ, putem stabili cu ușurință un fapt cu totul remarcabil: această valoare, în cazul mării proprietăți supuse operației de vânzare-cumpărare reprezintă circa 246 cor., dar în cazul proprietății mici ea este cu mult mai mare, ridicându-se la circa 500 cor. Rezultă astfel că marea proprietate era achiziționată în general cu 31% mai ieftin decât cea mică. Tocmai diferența aceasta de valoare a determinat capitalul bancar să susțină parcelarea marilor proprietăți. Cumpărând moșii întregi și revinzându-le parcelate micilor proprietari, băncilor le reveneau câștiguri de peste 30% numai din această primă operație. Dar băncile mai obțineau un profit însemnat și prin faptul că țărănilor lipsiți de capitaluri le vindeau loturile pe credit, ceea ce asigura fără risc dobânzi însemnate un lung șir de ani (capitalurile investite erau garantate prin întabulare).

În această situație este pe deplin explicabilă goana băncilor după aranjamente și afaceri de felul celor de mai sus, care produceau cu mult mai mult decât investițiile în comerț și industrie. Desigur, nu se ținea seama de naționalitatea clienților, avându-se în vedere exclusiv profitul maxim. Băncile maghiare parcelau bucuros moșiile proprietarilor unguri și le revindeau țărănilor români. Tot așa băncile românești acordau ușor credite de parcelare țărănilor maghiari. O statistică din 1913 arată că băncile maghiare au acordat împrumuturi ipotecare pe seama proprietăților românești totalizând 21.149.107 cor.⁵⁶ Suma este foarte importantă, dacă socotim că se referă numai la cele 16 comitate ale Transilvaniei istorice și că totalul investițiilor băncilor românești în agricultură, pe același teritoriu, se ridică la 24.841.216 cor.⁵⁷ Dar nu numai băncile maghiare acordă împrumuturi țărănimii române, ci și cele săsești, bineînțeles urmărind același scop: plasarea cât mai rentabilă a capitalului. În 1913 băncile săsești aveau investite în proprietăți românești capitaluri în sumă de 15.203.236 cor.⁵⁸ De asemenea, băncile românești acordă proprietarilor maghiari, în aceeași perioadă, împrumuturi în sumă de 5.699.145 cor.⁵⁹ Din datele de mai sus se vede limpede — ceea ce de altfel e și atestat — că nu poate fi

⁵⁴ *Ibid.*, p. 15.

⁵⁵ *Ibid.*, p. 15.

⁵⁶ Tokaji László, *o. c.*, tab. V, p. 18.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ *Ibid.*

vorba de o politică „națională“ a băncilor, ele urmărind doar investițiile cele mai rentabile.

Ținând seama de faptele relatate aici, apare firească nevoia de a explica obiectiv pentru ce — în raport cu țărani maghiari în general — țărani români din Transilvania cîștigă totuși teren în perioada de care ne ocupăm.

Hotărîtoare în această privință a fost împrejurarea că marile moșii se găseau mai ales în comitatele cu majorități românești. În consecință, atunci cînd marea proprietate a ajuns într-o perioadă de criză, era natural ca moșiile parcelate să fie cumpărate de locuitorii satului aflați pe moșia respectivă, în cazul de față țărani de naționalitate romină. Pe de altă parte, deoarece mării proprietari aparțineau aproape fără excepție naționalității maghiare, faptul apare cu atît mai explicabil.

Numai într-un singur caz o moșie în curs de lichidare ar fi putut să treacă în stăpînirea țărănilor maghiari, atunci cînd proprietatea respectivă era parcelată pe seama coloniștilor unguri. Băncile particulare însă — indiferent de proveniența capitalului — nu se ocupau cu astfel de operații, care aduceau, îndeobște, pagube și nu cîștiguri. Din contră, pentru a-și asigura capitalul investit, băncile revindeau parcelele numai locuitorilor din satul care se afla pe moște, deoarece pentru sumele împrumutate nu se mulțumeau numai cu întabularea parcelelor vîndute, ci și a întregii proprietăți mișcătoare a debitorilor respectivi. Mai mult chiar, cei lipsiți de pămînt nici nu puteau să achiziționeze părți din moșiile parcelate, tocmai din cauză că nu erau în stare să prezinte suficiente garanții în legătură cu restituirea sumelor împrumutate. Colonizările cădeau astfel numai în sarcina statului. S-au și cumpărat unele moșii, care au fost apoi parcelate și colonizate, mai ales cu ceangăii din Moldova de nord, dar rezultatele la care s-a ajuns n-au fost îmbucurătoare. Moșiile în acest caz erau achiziționate de la partizanii guvernului aflați la putere, cu prețuri mult mai mari decît cele reale; ca atare coloniștii nu erau în stare să-și achite datoriile, deși plata lor a fost eșalonată pe timp de 50 de ani.

Dar dacă băncile românești din Transilvania au contribuit în mare măsură la formarea chiaburimii, tot ele au contribuit substanțial la accelerarea procesului de sărăcire a țărănimii mijlocașe și sărace. Publicistica burgheziei maghiare a vremii a observat această tendință și o semnalează, dar explicația pe care o dă fenomenului nu este justă. O publicație din Budapesta⁶⁰ scria, în această privință, următoarele: „Sporirea ca ciupercile a băncilor naționaliste [românești — *n. n.*] este spre marele folos al năzuințelor naționaliste de destrămare și au mare înriurire la crearea unei clase de mijloc antimaghiare; dar cu un foarte mare preț: completa înglodare în datorii a țărănimii naționaliste, degradarea ei la o nouă iobăgie, și totala ei nimicire“. În unele publicații se dau chiar exemple concrete. Astfel, banca „Patria“ din Blaj a sărăcit în așa măsură țărăniimea din jur, încît a silit pe mulți locuitori să emigreze în America⁶¹. Într-o singură comună mică, Ohaba, banca figura ca proprietară în nu mai puțin de

⁶⁰ *Budapesti Hirlap*, din 16 mai 1908.

⁶¹ Farkas Pál, *o. c.*, p. 27—28.

27 poziții. Dacă se mai reîntorceau din America, țărani erau nevoiți să-și răscumpere poprietățile cu sume exagerate. Poate fi astfel amintit cazul lui Mihail Cristea, de la care banca a cumpărat pământul la licitație pentru suma de 33 cor., iar peste trei ani, feciorul lui a trebuit să-l răscumpere cu 230 cor. Tot în Ohaba, banca a cumpărat la licitație de la soția lui Vasile Pîrvu și de la Ana Pîrvu o casă mică cu grădină de 800 stînjieni pătrați cu prețul de 1 cor.⁶² În comuna Tiurea, banca a cumpărat un teren cu 15 cor. și l-a revîndut cu 266 cor. Se mai pot aminti și alte exemple: astfel, un teren agricol cumpărat la licitație cu 3 cor. a fost revîndut cu 120 cor., iar altul achiziționat cu 2 cor. a adus băncii 270 cor.⁶³

Publicistica maghiară din vremea aceasta susținea că politicienii romîni agitau masele sub pretextul că starea lor nenorocită s-ar datora stăpînirii maghiare, în timp ce în realitate ea nu era altceva de cît o urmare directă a politicii băncilor romînești. Adevărul în această chestiune este însă următorul: prin pătrunderea capitalului în agricultură țărănimea se diferenția, indiferent dacă acest capital era investit de bănci romînești, maghiare sau săsești. De altfel, pătura îmburghezită a țărănimii se îngroșa nu numai prin parcelarea marilor moșii, ci și prin ruinarea proprietarilor mici și mijlocii de la sate. În comitatele cu majorități romînești numărul acestora din urmă a scăzut simțitor, ceea ce arată că o parte din țărănime, pierzîndu-și pământul, a trecut în rîndurile proletariatului agricol. Astfel, în comitatul Alba, numărul proprietarilor a scăzut în perioada 1890—1900 de la 37.800 la 25.150; în comitatul Hunedoara de la 52.000 la 46.000; în Caraș-Severin de la 66.000 la 58.000. Scăderea numerică a proprietarilor mici și mijlocii este cu atît mai semnificativă, cu cît în perioada respectivă populația s-a înmulțit, deci și numărul proprietarilor ar fi trebuit să crească.

Tendința de centralizare a întreprinderilor economice, ivită la începutul perioadei imperialiste, se manifestă evident și la băncile romînești din Transilvania. Primele semne de acest fel apar încă la sfîrșitul veacului al XIX-lea.

În anul 1898 „Albina” convoacă cea dintîi conferință a directorilor de bancă, cu scopul de a iniția o asociație a institutelor financiare romînești⁶⁴. O a doua conferință a directorilor de bancă are loc în 1901 și urmărește același scop, dar nici de data aceasta nu s-a putut ajunge la o înțelegere deplină între cei interesați. Abia la conferința a treia a conducătorilor de bănci, în 1904, „Albina” reușește să-și impună punctul de vedere, anume ca băncile romînești să admită un control din afară. „Albina” a cerut, de asemenea, ca împrumuturile ipotecare ale tuturor băncilor să fie mijlocite prin intermediul scrisurilor ipotecare emise de ea⁶⁵. Pe această cale „Albina” se va impune pe primul plan între băncile romînești.

⁶² *Ibid.*

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Revista Economică*, 1903, V, p. 335—326.

⁶⁵ *Ibid.*

Constituirea unei adevărate uniuni monopoliste transilvănene în domeniul bancar are loc abia în 1906, când — prin asocierea diferitelor bănci românești — ia ființă „Solidaritatea”⁶⁶. „Albina” va avea însă și de acum înainte rolul conducător. Acest lucru reiese limpede și din faptul că președinția „Solidarității” va fi ocupată de Partenie Cosma, iar secretar ajunge C. Diaconovich, primul fiind director, iar al doilea funcționar superior la „Albina”⁶⁷. De astă dată controlul asupra gestiunii diferitelor instituții de credit se înăsprește, devenind obligatoriu pentru toate băncile asociate. Precizarea din statute, anume că rostul „Solidarității” este de a „mijloci afaceri de comerț de bancă de tot felul, dar în special va cumpăra și vinde efecte publice și va mijloci credite de orice natură pe seama institutelor însoțite”⁶⁸, însemna de fapt un monopol acordat „Albinei” în legătură cu procurarea de capitaluri străine diferitelor bănci asociate, mai ales prin intermediul scrisurilor financiare și al reescontului. Însemna însă totodată și scoaterea băncilor românești mai mici de sub influența directă a capitalului din afară, care de acum nu se va mai putea exercita de cât prin intermediul „Albinei”.

Încă înainte de înființarea „Solidarității”, adunarea conducătorilor băncilor românești inițiasse lupta împotriva concurenței, împotrivindu-se prin toate mijloacele înființării de noi bănci. Cu timpul, acțiunea aceasta va lua forme tot mai deschise și mai categorice.

Astfel, în 1910, luând ființă la Lugoj „Societatea Economilor din Lugoj, Societate pe acțiuni”, organul oficial al „Solidarității”, „Revista Economică” din Sibiu, deschide o campanie puternică contra noii bănci. Se cere „conducătorilor intereselor noastre obștești” să pornească o acțiune „energică de extirpare în contra buruienilor sălbatice de felul băncii de mai sus și al altora”⁶⁹. Campania nu se va limita, bineînțeles, numai la articole de presă. „Solidaritatea” avea și mijloace de presiune directă, așa că în perioada următoare creării asociației monopoliste nu mai poate lua ființă nici o bancă românească, de cât acolo unde o cereau interesele conducătorilor „Albinei”.

Odată cu înființarea uniunii bancare „Solidaritatea”, banca „Albina” își va consolida și mai mult pozițiile deținute anterior. La numai câteva luni de la întemeierea respectivei uniuni monopoliste, ea își dublează capitalul social, care se ridică astfel de la 1.200.000 la 2.400.000 cor. „Albina” ajunge deci cea mai însemnată bancă provincială din Ungaria și Transilvania⁷⁰. În 1912 ea își sporește din nou capitalul, pînă la suma de 6.000.000 cor., prin emiterea a 15.000 noi acțiuni⁷¹.

Aceeași dezvoltare furtunoasă a operațiilor bancare în perioada dată o înregistrează și celelalte instituții românești de credit. Potrivit bilanțului pe anul 1912, capitalul lor social se ridică la 16.366.956 cor., rezervele

⁶⁶ *Ibid.*, p. 357—359.

⁶⁷ *Idem*, 1907, IX, p. 449.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 458.

⁶⁹ *Idem*, 1912, XII, p. 197—198.

⁷⁰ *Idem*, 1907, IX, p. 101.

⁷¹ *Idem*, 1912, XII, p. 44.

ajung pînă la 5.708.927 cor., depunerile ating cifra de 66.242.818 cor., iar profitul net însumează 2.084.429 cor. Ascensiunea a fost sistată însă odată cu începerea primului război mondial, în timpul căruia activitatea va fi mult redusă în urma moratoriului, pentru ca după terminarea lui să ia un nou avînt, însă acum cu totul pe alte baze.

Atît în perioada dezvoltării pașnice a capitalismului, cît și în cea monopolistă, burghezia romînă din Transilvania sporește ca număr și se întărește, cu toate că a fost mereu împinsă pe planul al doilea și frînată în dezvoltarea ei de către burghezo-moșierimea maghiară, deținătoare a puterii politice în stat. Sprijinul ei cel mai puternic l-a constituit țărănimea, mai ales pătura ei îmburghezită, chiaburimea, dar a fost permanent menținută legătura și cu masele care aveau de suportat atît opresiunea socială cît și cea națională. Pătrunderea ideilor socialiste în rîndurile țărănimii romîne sărace a determinat burghezia să afișeze un program politic cu largi revendicări democratice burgheze, dar care — se înțelege de la sine — nu atingea cu nimic rolul ei conducător pe plan politic, și cu atît mai puțin proprietatea. În faza monopolistă a dezvoltării capitalului, interesele burgheziei romînești din Transilvania încep să se împletească din ce în ce mai mult cu cele ale burghezo-moșierimii maghiare. În 1903 scrisurile funciare emise de „Albina“ sînt admise și de Banca Austro-Ungară⁷², ceea ce a avut ca urmare o masivă pătrundere a capitalului austro-ungar în operațiile bancare romînești. În anul următor, 1904, guvernul de la Budapesta admite oficial aceleași scrisuri funciare ca efecte valabile de depunere la licitațiile publice. Faptul acesta a determinat o creștere însemnată a valorii lor, ceea ce a avut ca imediată urmare întărirea economică a băncilor romînești.

Această împletire de interese se exprimă pe plan politic prin renunțarea la pasivitatea politică și participarea la alegerile dietale. Băncile vor avea de acum înainte un rol însemnat în desfășurarea politicii *Partidului Național Român*. Aspirații cu caracter politic au avut băncile și mai înainte. Astfel, încă din 1902 „Revista Economică”⁷³, organul oficial al băncilor romînești, milita pentru dreptul de amestec al institutelor de credit în viața politică. După o lungă perioadă de abținere Partidul Național Român participă la alegerile din 1905. E semnificativ faptul că aproape totalitatea deputaților aleși sînt directori, membri în direcțiune sau avocați ai băncilor: Nicolae Oncu, director la „Victoria” din Arad; Iuliu Maniu, avocat la „Patria” din Blaj; Alexandru Vaida Voevod, membru al direcțiunii la „Someșana” și „Auraria”; Nicolae Șerban, membru în direcțiunea băncii „Furnica” din Făgăraș; Gheorghe Popovici, președinte la „Lugojana” și vicepreședinte la „Poporul”, amîndouă din Lugoj; Aurel Vlad, director la „Ardeleana” din Orăștie; Vasile Lucaci, președinte la „Rîureana”;

⁷² *Idem*, 1903, V, p. 301—302.

⁷³ *Idem*, 1902, IV, p. 309—310.

Vasile Goldiș și Ștefan Cicio-Pop, în direcțiune la „Victoria” din Arad, la fel alții⁷⁴.

Băncile își exercitau influența în masa alegătorilor prin intermediul creditelor ce le acordau. Cei mai mulți dintre alegătorii romîni se recrutau din rîndurile chiaburimii satelor, adică tocmai acea pătură a țărănimii care era mai strîns legată de bănci. Cum votul se exprima pe față, alegătorii trebuiau să fie alături de candidații instituțiilor de credit, sub sancțiunea de a nu mai putea obține credite, sau împrumuturile acordate pînă atunci să fie protestate fără întîrziere.

În aceeași situație se găseau, de altfel, și alegătorii romîni de la orașe, în marea lor majoritate liber-profesioniști, legați într-un fel sau altul de băncile din localitățile respective.

Unele publicații contemporane au scos în evidență influența politică sporită a băncilor în preajma izbucnirii primului război mondial. Astfel, se amintește cazul băncii „Ardeleana” de la Deva, care a reușit să monopolizeze pe seama sa cercurile electorale Dobra, Baia de Criș și Orăștie⁷⁵.

De acum înainte nu se mai poate vorbi de o politică a Partidului Național Român din Transilvania, fără să se țină seama de interesele și vederile capitalului bancar. Vestitele tratative de împăciuire din 1910, inițiate de primul-ministru al Ungariei, Tisza István, în urma presiunilor diplomatice ale guvernului imperial german, au fost purtate din partea partidului Național de către Ion Mișu, președintele, sau mai bine zis adevăratul stăpîn al băncii „Ardeleana”, cea mai importantă bancă romînească din Transilvania, după „Albina” din Sibiu.

Capitalul „Solidarității” a pătruns apoi și în România veche, împrejurar care a dus la o împletire a intereselor burgheziei romînești de pe ambele versante ale Carpaților. Faptul acesta a determinat, în parte, burghezia romînă din Transilvania să susțină lupta maselor populare pentru unitatea națională. După înfăptuirea unirii această împletire de interese a burgheziei romînești de pe întregul teritoriu al Romîniei, va deveni tot evidentă, deși, în același timp se vor semnala în sînul ei numeroase contradicții, care însă pînă la urmă vor fi aplanate, în vederea consolidării pozițiilor cîștigate și a combaterii luptei revoluționare a maselor.

РОЛЬ БАНКОВ И УКРЕПЛЕНИИ РУМЫНСКОЙ БУРЖУАЗИИ ТРАНСИЛЬВАНИИ ДО ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

РЕЗЮМЕ

После австро-венгерского соглашения 1867 года румынская буржуазия Трансильвании была оттеснена на второй план и ее развитие задерживалось венгерской буржуазией и венгерскими помещиками.

⁷⁴ Lista deputațiilor la V. Păcățean, *Cartea de Aur*, VIII, Sibiu, 1912, p. 228. Membrii consiliilor de administrație ale băncilor în *Anuarul Băncilor*, 1905, VII.

⁷⁵ Farkas Pál, o. c., p. 36—42.

Поэтому руководящая румынская прослойка, состоявшая в основном из представителей мелкой буржуазии, опираясь на румынские народные массы, приветствовала идеи национально-освободительной борьбы, причем, с целью удержания народных масс, она включила в свою политическую программу и часть их требований. Общая политическая линия, проводимая мелкой буржуазией, основывалась на идее политической пассивности по отношению к венгерскому буржуазно-помещичьему режиму. Верхушка румынской буржуазии, включавшая в себя высшее духовенство двух национальных церквей (православной и греко-католической), а также и некоторых высших чиновников румынского происхождения, продолжала сотрудничать с будапештским правительством в целях сохранения позиций, завоеванных ими в период австрийского господства.

После заключения двухстороннего соглашения дуализма в 1867 году большая часть представителей мелкой румынской буржуазии, отстраненных от должностей, направляет главную свою деятельность на основание кредитных учреждений. Так, в 1872 году в Сибю возник банк «Альбина», носивший скорее характер кооперативного объединения, чем банковского. В период экономического либерализма банк „Альбина” развивался довольно медленно. Его сделки были связаны почти исключительно с сельским хозяйством, способствуя формированию румынской аграрной буржуазии. Благодаря прямой поддержке банка „Альбина” в это время основывается большое количество новых банков.

Примерно в 1900 году сельское хозяйство Венгрии и Трансильвании вступает в новый период кризиса, вызванного таможенными препятствиями и конкуренцией зерном со стороны государств восточной Европы. Эксплуатация поместий вследствие этого стала менее выгодной, и многие крупные и средние собственники оказались не в состоянии возратить полученные ранее займы. Этим положением постарались воспользоваться румынские банки, скупившие целые поместья, чтобы разделить их потом на мелкие участки. Представители буржуазии, стоявшей во главе этих банков, приобретали иногда для себя поместья целиком, что привело к формированию румынских помещиков в Трансильвании. Мелкие участки с помощью банковского кредита перешли в собственность небольшой прослойки зажиточных крестьян, что в дальнейшем содействовало усилению дифференциации внутри трансильванского румынского крестьянства.

Капитализм в Трансильвании вступил в свою монополистическую стадию позже, чем в остальной габсбургской империи. В 1906 году образуется монополистическое общество румынских банков в Трансильвании „Солидаритатя”, которое борется против основания новых румынских банков и конкуренции.

В этот период капитал общества „Солидаритатя” проник в Молдавию и Валахию, что привело к переплетению интересов румынской буржуазии по обе стороны Карпат. Этот факт содействовал тому, что румынская буржуазия Трансильвания поддерживала борьбу народных масс за национальное объединение.

LE RÔLE DES BANQUES DANS LA CONSOLIDATION DE LA BOURGEOISIE ROUMAINE DE TRANSYLVANIE JUSQU'À LA PREMIÈRE GUERRE MONDIALE

RÉSUMÉ

Après le compromis austro-hongrois de 1867, la bourgeoisie roumaine de Transylvanie se vit refoulée au deuxième plan et freinée dans son développement par la bourgeoisie et les grands propriétaires fonciers hongrois. Il s'ensuivit que la couche dirigeante roumaine, constituée surtout par les représentants de la petite bourgeoisie, embrassa l'idée de la lutte pour la libération nationale en s'appuyant sur les masses populaires roumaines. A cette fin, elle inscrivit à son programme quelques-unes des revendications de celles-ci. La ligne politique générale de la petite bourgeoisie était fondée sur l'idée de la passivité politique envers le régime bourgeois-féodal hongrois. Les dirigeants de la bourgeoisie roumaine, formée pour la plupart par les prélats des deux églises nationales (ortodoxe et uniata) et par quelques fonctionnaires supérieurs d'origine roumaine, collaboreront cependant avec le gouvernement de Budapest, afin de maintenir les positions qu'ils avaient acquises pendant la période de la domination autrichienne.

En 1867, après la ratification du dualisme, la plupart des représentants de la petite bourgeoisie roumaine ayant dû quitter leurs fonctions, leur activité se dirigea surtout vers la création d'instituts de crédit. En 1872 est créée la banque „Albina“ de Sibiu, qui comporte plutôt le caractère d'une association coopératiste que celui de banque. Durant la période du libéralisme économique, la banque „Albina“ se développa assez difficilement. Dans ses affaires elle visait presque exclusivement l'agriculture et soutenait la constitution d'une bourgeoisie agraire roumaine. Beaucoup de nouvelles banques seront créées à cette période, nombre d'entre elles avec l'appui direct de la banque „Albina“.

Vers 1900, l'agriculture entre, en Hongrie et en Transylvanie, dans une période de crise, due aux barrières douanières et à la concurrence des céréales provenant des pays d'Europe orientale. De ce fait, l'exploitation des grands domaines devient moins rentable, et beaucoup de propriétaires, grands et moyens, se voient dans l'impossibilité de rendre les emprunts contractés. Les banques roumaines profitèrent elles aussi de cette circonstance pour acheter des propriétés qu'elles firent ensuite parceller. La bourgeoisie qui dirigeait ces banques se rendit, dans nombre de cas, propriétaire de domaines entiers, fait qui aboutit à la formation des grands domaines fonciers roumains en Transylvanie. Moyennant le crédit bancaire, les paysans aisés achetèrent de petites parcelles, ce qui accusera davantage encore la différenciation de la paysannerie roumaine de Transylvanie.

La phase monopoleuse du capitalisme apparaît en Transylvanie plus tard que dans le reste de l'empire habsbourgique. En 1906 est créée l'association monopoleuse des banques roumaines de Transylvanie, „Solidaritatea“, qui agira contre la création de nouvelles banques roumaines, contre toute concurrence.

C'est à cette période que le capital de „Solidaritatea“ pénètre aussi dans l'ancienne Roumanie, fait qui acheva à unir les intérêts de la bourgeoisie des deux versants des Carpathes. C'est ce qui déterminera, en partie, la bourgeoisie roumaine de Transylvanie à soutenir la lutte des masses populaires pour l'unité nationale.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

